

บายศรี : ข้าวขวัญอันเป็นสิริมงคลของชุมชนอีสานใต้ในประเทศไทย
Bai Sri: Auspicious rice for the Southern-Isan community in Thailand

อักรพล ไวเชียงคำ*¹ กาญจนา เฟื่องศรี¹ ชลธิชา ศิริประยงค์² และ อธิธิพล อเนกธนทรัพย์¹

¹ โรงเรียนการเรือน มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

² คณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร

Akkarapol Waichiangkha*¹ Kanchana Fuangsri¹ Cholticha Siripratong²
and Ittipon Anekthanasup¹

¹ School of Culinary Arts, Suan Dusit University

² Faculty of Home Economics Technology, Rajamangala University of Technology Phra Nakhon

รับบทความ: 16 พฤษภาคม 2566

แก้ไขบทความ: 21 มิถุนายน 2566

ตอบรับบทความ: 25 ธันวาคม 2566

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาที่มาของบายศรี ความเชื่อและประเพณีการใช้บายศรี รูปแบบลักษณะและรายละเอียดของบายศรีในชุมชนอีสานใต้ ตลอดจนสถานการณ์การใช้บายศรีในประเพณีพิธีกรรมของชุมชนอีสานใต้ในปัจจุบัน พบว่า บายศรีมีรากศัพท์และเค้าเดิมมาจากเขมร ถือเป็นข้าวขวัญที่ใช้ในพิธีกรรมเรียกขวัญเพื่อเช่นขวัญ การทำขวัญจะนิยมทำในทุกช่วงสำคัญของชีวิต ปัจจุบันมีการพัฒนารูปแบบและรูปทรงออกมามากมาย ความเชื่อและประเพณีการใช้บายศรีของชุมชนอีสานใต้ถูกสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน นับพันปีวัฒนธรรมดั้งเดิมและความเชื่อที่สำคัญ คือ ความเชื่อเรื่องผี ความเชื่อเรื่องขวัญ การจัดทำบายศรีเพื่อตอบสนองความเชื่อในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การสังเวย การชำระล้าง การสะเดาะเคราะห์ การต่อชะตาในกิจกรรมเกี่ยวกับ คน สัตว์ สิ่งของและสถานที่ แบ่งเป็น บายศรีปากชาม (บายศรีร้อยจาน) บายศรีลาด (บายศรีร้อยถ้วยหรือบายศรีร้อยชาม) บายศรีต้น (บายศรีร้อยเดิม) และ บายศรีหลัก (บายศรีร้อยหลัก) โดยนิยมใช้บายศรีแบบโบราณและบายศรีแบบใหม่ควบคู่กันไปในงานพิธีต่าง ๆ หากแต่แนวโน้มในการใช้บายศรีแบบโบราณลดลงเรื่อย ๆ การสร้างให้ชุมชนได้ตระหนักหรือให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการชี้ให้เห็นถึงความสำคัญเป็นสิ่งที่จะทำให้การประดิษฐ์บายศรีแบบโบราณคงอยู่ต่อไปในอนาคต

คำสำคัญ: บายศรี ข้าวขวัญ อีสานใต้ประเทศไทย

* ผู้ประสานงาน (Corresponding Author)
e-mail: akkarapol_wai@dusit.ac.th

Abstract

This article aims to study an origin of Bai Sri, beliefs, and traditions in using patterns, characteristics and details of Bai Sri of the Southern-Isan community, as well as the current situation of using Bai Sri in the ritual traditions of the southern Isan community, it was found that Bai Sri had originally come from Khmer. It is considered to be Khao Khwan used in rituals to call on people to make offerings. Making merit is popular at every important stage of life. Currently, many styles and shapes have been developed. Beliefs and traditions in using Bai Sri of the southern Isan community have been passed down for thousands of years. Traditional culture and important beliefs included Sacrifice, cleansing, exorcism Fortune-telling in activities related to people, animals, things and places is divided into Bai Sri Pak Cham, Bai Sri Tat, Bai Sri Ton, and Bai Sri Lak. It is popular to use the ancient Bai Sri and the new Bai Sri together in various ceremonies, but the trend of using traditional Bai Sri is gradually decreasing. Creating awareness in the community or allowing everyone to participate in pointing out its importance is what will ensure that the traditional Bai Sri craft will continue in the future.

Keywords: Bai Sri, Khao Khwan, Southern-Isan community in Thailand

บทนำ

หากกล่าวถึงพิธีกรรมและความเชื่อที่เกี่ยวกับข้าวในสังคมไทยสมัยก่อนแล้ว อาจกล่าวได้ว่าเป็นพิธีกรรมที่รวมเกือบทั้งหมดในสังคมไทย เพราะผู้คนในสังคมไทยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นชาวไร่ชาวนา ทำการเพาะปลูกข้าวเป็นส่วนใหญ่ โดยสังคมไทยโบราณก่อนการรับศาสนาพุทธ และศาสนาฮินดูเข้ามา นั้น การประกอบพิธีกรรมแบบดั้งเดิมจะให้ความสำคัญแก่อำนาจเหนือธรรมชาติหรือผี เพราะเชื่อว่าผู้มีอำนาจมหาศาลและมีอิทธิพลต่อผลผลิตรวมทั้งสภาพแวดล้อมใด ๆ ทั้งหมด เพราะการทำนาในอดีตนั้นเป็นนา น้ำฝนที่จำเป็นต้องพึ่งพิงธรรมชาติ ดิน ฟ้า อากาศ ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอนไม่สามารถควบคุมได้ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องอาศัยอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติหรือผีสิง เป็นตัวช่วยขจัดปัดเป่าภัยอันตรายต่าง ๆ โดยใช้วิธีการเลี้ยงดูเอาอกเอาใจ เช่น มีการไหว้ภูต ผี หรืออำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติ ดังจะเห็นได้จาก พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับข้าวในพิธีต่าง ๆ เช่น พิธีรับขวัญแม่โพสพ พิธีเชิญขวัญข้าว เป็นต้น (Fine Arts Department, 2021)

การให้ความสำคัญแก่อำนาจเหนือธรรมชาติหรือผีนั้น ศาสนาที่อยู่กับประเทศไทยมาโดยตลอดนั้นคือศาสนาผีที่ดำรงอยู่มาก่อนศาสนาพุทธที่เป็นศาสนาประจำรัฐที่คนในประเทศไทยนับถือมากที่สุดแต่อาจจะน้อยกว่าศาสนาผี ศาสนาผีมีการปรับตัวต่อยุคสมัยและการปกครองของรัฐอยู่ตลอดเวลา อาจจะปรับตัวมากกว่าตัวรัฐเองเพื่อการดำรงอยู่ในปัจจุบันและอนาคตอีกทั้งเป็นการหล่อเลี้ยงคนในสังคมให้ดำรงชีวิตอย่างมีความหวังในรัฐสมัยใหม่อย่างแยบยล (Wiwatkunakorn, 2021) โดยมีภาพสะท้อนไปถึงอัตลักษณ์ทางความเชื่อในวรรณกรรม กล่าวถึงความเชื่อเรื่องผีสิงเทวดาและสิ่งเหนือธรรมชาติ ความเชื่อเรื่องผีมีการปฏิสัมพันธ์กับชีวิต

ของคนตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตายเกี่ยวข้องกับชีวิตตลอดเวลา (Ninwonnapa & Prasertsung, 2016) โดยถ้าจะเข้าใจศาสนาไทยได้ดีกว่า หากถือเอาศาสนาผีเป็นแกนกลาง โดยมีศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์เป็นเปลือกห่อหุ้มอยู่ภายนอก ประการแรก ในหลักการของศาสนาผีก็คือ สิ่งที่มีฤทธิ์มีอำนาจล้วนอยู่ภายนอกมนุษย์ คือ ฤทธิและอำนาจที่อาจให้คุณและให้โทษล้วนอยู่ภายนอกทั้งสิ้น หลักการประการที่สองของศาสนาผีคือ การนับถือบูชาผีบรรพบุรุษ ผีบรรพบุรุษของไทยนั้นอยู่ใกล้ชิดกับลูกหลานตลอดเวลา อาจเข้ามาแทรกแซงในชีวิตลูกหลานได้ทุกเมื่อ ในขณะที่ผีบรรพบุรุษของจีนจะสื่อสารหรือสัมพันธ์กับลูกหลานเฉพาะในวันสำคัญ เช่น ตรุษสารท หรือเซ็งเม้ง หลักการอย่างที่สามในศาสนาผีเกี่ยวกับความรู้ที่จะจัดการและใช้ประโยชน์จากผี ความรู้เหล่านี้สัมพันธ์กับวัฒนธรรมส่วนอื่น ๆ ของสังคมด้วย เช่น เพศสภาพ เพศสถานะ ความสัมพันธ์ทางการผลิต ฯลฯ ล้วนสะท้อนออกมาในความเชื่อและพิธีกรรมของศาสนาผี (Uitekkeng, et al., 2021)

เมื่อกล่าวถึงความเชื่อในศาสนาผีแล้ว องค์ประกอบหลักสำคัญที่เป็นส่วนหนึ่งของศาสนา คือ ขวัญ เป็นความเชื่อดั้งเดิมในศาสนาผีของคนพื้นเมืองทุกเผ่าพันธุ์ในอุษาคเนย์ (ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้) เมื่อหลายพันปีมาแล้ว ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่คนในภูมิภาคยังไม่รู้จัก และไม่ติดต่อกับวัฒนธรรมอินเดีย ด้วยเหตุดังนั้น ขวัญจึงไม่ใช่วิญญาณซึ่งเป็นความเชื่อใหม่ที่ได้รับเข้ามาในสมัยหลังเมื่อรู้จัก และติดต่อกันแล้ว “ขวัญ ก็คือผีชนิดหนึ่งจึงแสดงความเป็นเอกเทศของขวัญ ในสภาวะความเป็นจริงของเราเอง เช่น เป็นไปได้ที่ขวัญของใครคนหนึ่งจะตกใจง่ายแม้ว่าตัวเขาเองจะเป็นคนจิตใจเข้มแข็ง” ขวัญมีลักษณะพิเศษคือมันมีชีวิตของมันเอง แต่มันก็อยู่เป็นส่วนหนึ่งของคนแต่ละคน ด้วยความเป็นตัวของตัวเองในระดับหนึ่ง ขวัญจึงอาจหนีไปจากคนได้ทุกเมื่อ หรือบางครั้งขวัญอาจจะหลงทาง หลงเพลินกับอะไรกลางทาง หลงหลับนอนกลางทาง ไม่มาอยู่กับเนื้อกับตัวเรา นั่นเป็นสาเหตุหนึ่งของความเจ็บป่วย หากเป็นเช่นนั้นก็ต้องจัดพิธีเรียกขวัญสู่ขวัญ ขวัญจึงต้องการการบำรุงเสมอ คนไตจึงมีพิธี “ปาวขวัญ” เป็นการสวดบำรุงขวัญด้วยการพาขวัญไปเที่ยวแล้วพากลับอย่างเป็นระบบแทนที่จะให้ไปเที่ยวกันเองแล้วหลงเพลินไม่กลับมา (Wongthes, 2017) “ขวัญ” ต่างจาก “วิญญาณ” ตามคำสอนทางศาสนาจากอินเดียอย่างมากเพราะเมื่อคนตาย วิญญาณก็ดับหายไป หรือจะวนเวียนอยู่ในสังสารวัฏตามความเชื่อของแต่ละศาสนา แต่ขวัญไม่หายไปพร้อมเจ้าของที่ตาย ในทางตรงข้ามขวัญของผู้ตายยังมีอยู่แล้วพยายามหาหนทางกลับเหย้าเรือนเดิมของตน ไม่ว่าเหย้าเรือนเดิมจะอยู่ที่ส่วนไหนของโลก ขวัญมีหน่วยเดียวแต่ฝังกระจายอยู่ทุกส่วนของร่างกายตั้งแต่แรกเกิดมาเป็นตัวตนและมีความสำคัญเท่า กันหมดรวมถึงสำคัญเท่ากับร่างกายด้วยเพราะร่างกายต้องมีขวัญถ้าไม่มีขวัญก็ไม่มีชีวิต ฉะนั้นร่างกายที่มีชีวิตต้องมีขวัญ เช่น ขวัญตา ขวัญหัว ขวัญแขน ขวัญขา ดังนั้น ขวัญ จึงแตกต่างจาก วิญญาณ เพราะวิญญาณตามความเชื่อที่มาจากประเทศอินเดียนั้นมีอยู่เพียงคนละดวงเท่านั้น ผิดจากขวัญที่แต่ละคนมีกันอยู่หลายดวง ด้วยเหตุนี้คนสมัยก่อนจึงเชื่อว่าถ้ามีขวัญอยู่กับร่างกายเจ้าของขวัญจะมีความสุข แต่ถ้าขวัญออกจากร่างกายไปเจ้าของขวัญก็ไม่มีความสุขไม่เป็นปกติอาจเจ็บไข้จนถึงตายได้ ดังนั้นจึงมีความเชื่อที่ว่าเมื่อเจ้าของขวัญเจ็บป่วยแสดงว่าขวัญไม่ได้อยู่กับตัว มีความจำเป็นต้องจัดพิธีเรียกขวัญหรือพิธีสู่ขวัญให้กลับเข้ามาอยู่ที่เดิมอย่างคำร้องโบราณว่า “ขวัญเอ๊ย ขวัญมา” (Laomanacharoen, 2022)

จากข้อมูลจะเห็นได้ว่าความเชื่อดั้งเดิมที่มี “ข้าว” เป็นปัจจัยหลักในการบริโภคจึงทำให้เกิดการพัฒนา รูปแบบประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ตามมามากมายโดยมีความเชื่อเชื่อมโยงเกี่ยวกับ “ขวัญ” การสร้างสื่อกลางที่สามารถอ่อนวอนหรือร้องขอต่ออำนาจของสิ่งที่ไม่เห็นเพื่อขจัดปัดเป่าดลบันดาลให้สิ่งนั้นสำเร็จขึ้นตั้งใจ

หมายโดยใช้เป็นเครื่องสังเวทในพิธีกรรมนั้นคือ “บายศรี” ถือว่าเป็นเครื่องสังเวทที่มีความเป็นมาที่เก่าแก่และมีความน่าสนใจโดยมีจุดเริ่มต้นมาจากข้าวและพัฒนาเปลี่ยนแปลงรูปแบบมาเรื่อยๆจนแทบไม่เหลือเค้าโครงรูปแบบเดิม ในปัจจุบันการใช้บายศรีที่ยังมีการบรรจุเครื่องสังเวท เช่น ข้าว ผลไม้ อาหารชนิดต่าง ๆ อยู่ในบายศรีนั้นยังสามารถพบได้ในชุมชนอีสานใต้ในประเทศไทยแถบจังหวัดสุรินทร์ เป็นต้น ซึ่งรายละเอียดของบายศรี ความเชื่อและประเพณีการใช้บายศรีของชุมชนอีสานใต้ รายละเอียดของบายศรีในชุมชนอีสานใต้ การใช้บายศรีในประเพณีพิธีกรรมของชุมชนอีสานใต้ และสถานการณ์การใช้บายศรีในประเพณีพิธีกรรมของชุมชนอีสานใต้ ในปัจจุบันนี้จะกล่าวได้ว่า ดังนี้

บายศรี : ข้าวขวัญอันเป็นสิริมงคล

ประเพณีการทำขวัญ เป็นประเพณีที่มีความเก่าแก่สืบทอดมาแต่อดีต เกิดจากความเชื่อที่ว่าเมื่อมนุษย์เกิดมามีธรรมชาติอันหนึ่งเรียกว่า “ขวัญ” ประจำสำหรับพิทักษ์รักษาตัวทุก ๆ คน ความเชื่อเรื่องการทำให้ขวัญจากงานเขียนของพระยาอนุমানราชธนะ ในหนังสือประชุมเชิงขวัญได้กล่าวว่า “เมื่อเหตุการณ์สำคัญอันใดเกิดขึ้นแก่ตัวบุคคลผู้ใดอันอาจจะให้เป็นคุณหรือเป็นโทษแก่ตัวผู้นั้นแล้ว ผู้หลักผู้ใหญ่ในหมู่ญาติมิตรก็บอกกล่าวให้ขวัญของผู้นั้นรู้เหตุ แล้วปลอบโยนวิงวอนให้ขวัญช่วยอภิบาลบำรุงผู้นั้นให้ได้บรรลุถึงคุณและประโยชน์ตามมุ่งหมาย ลักษณะการทำขวัญนั้น ผู้หลักผู้ใหญ่จัดอาหารอันประณีตตกแต่งใส่ในภาชนะที่งดงามเรียกว่า บายศรี เป็นทำนองของเช่นขวัญ ยกมาตั้งตรงหน้าผู้ที่เป็นเจ้าของขวัญ แล้วพวกญาติมิตรที่มาประชุมกันจึงสมมติให้ผู้ที่สูงอายุ 1 คนเป็นผู้เชิญขวัญตักเดือนวิงวอนด้วยถ้อยคำอันอ่อนหวาน ขอให้ขวัญมาอยู่ประจำทำนุบำรุงผู้นั้น ครั้นเสร็จแล้วก็เอาเครื่องกระยาหารซึ่งตกแต่งมาในบายศรีมอบให้ผู้เจ้าของขวัญนั้นบริโภค พิธีทำขวัญนั้นทำกันเป็น 2 อย่าง คือ ทำในครัวเรือนอย่างเรียบง่าย และทำต่อหน้าธารกำนัลมีการประชุมสมาคม ถ้าทำในครัวเรือนอย่างเรียบง่ายก็เพียงเอาเครื่องกระยาหารจัดใส่ชามตกแต่งเรียกว่าบายศรีปากชามมาตั้ง ถ้าทำขวัญเป็นงานประชุมชนก็จัดการเป็นการใหญ่ครีกรั้นทำเป็นบายศรีใบต้องมีเครื่องประดับประดา (เอาเครื่องกระยาหารใส่โต๊ะสถาปัตยกรรมเสียต่างหาก) มีแว่นเวียนเทียนตามวิธีพราหมณ์และมีฆ้องสำหรับลั่นเอาชัย” (Fine Arts Department, 1980) พิธีกรรมเกี่ยวกับขวัญ เรียกว่าทำขวัญ (หรือสูขวัญ เรียกขวัญ เลี้ยงขวัญ) ในทุกช่วงสำคัญของชีวิตตั้งแต่เกิดจนเสียชีวิตไม่ว่าจะเป็นเหตุการณ์ที่ดีและเหตุการณ์ที่ไม่ดี เพื่อให้ผู้รับทำขวัญพ้นจากความวิตกกังวล หวาดกลัว หรือตกใจต่อการเปลี่ยนแปลงสู่สภาพแวดล้อมใหม่ ซึ่งเท่ากับสร้างความมั่นใจและความมั่นคงแก่ผู้รับขวัญ เป็นพิธีกรรมที่แสดงความผูกพันและความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติระหว่างบุคคลกับครอบครัวและบุคคลกับชุมชนในสังคมเกษตรกรรม ฉะนั้นพิธีจึงเริ่มจัดให้มีขึ้นอย่างง่าย ๆ โดยบิดามารดาหรือญาติผู้ใหญ่ที่ใกล้ชิดเท่านั้น เมื่อรับศาสนาจากประเทศอินเดียแล้วพิธีทำขวัญอย่างง่าย ๆ ในท้องถิ่นก็ถูกปรับเปลี่ยนให้ซับซ้อนขึ้นโดยรับคติในศาสนาพราหมณ์กับศาสนาพุทธเข้ามาผสมผสาน ดังจะเห็นว่าพิธีทำขวัญสมัยต่อมาจนถึงทุกวันนี้มักจะมีบายศรีและแว่นเวียนเทียนเป็นเครื่องประกอบในพิธีกรรมและมีหม้อทำขวัญขับคำร้องขวัญ (คือกล่าวเชิญทั้งผีฟ้าพญาแถนและทวยเทพตามมาปลอบขวัญ) โดยคำว่า บายศรี เป็นคำเขมร หมายถึงข้าวขวัญ ที่จัดวางในกระถางใบตอง ต่อมารวมกระถางใส่เครื่องสังเวทจัดบายศรีเป็นพิธีในศาสนาพราหมณ์ที่รับมาผนวกเข้ากับพิธีในศาสนาพุทธโดยมีความเชื่อในศาสนาผีแฝงอยู่ เช่น พิธีทำขวัญนาค (ซึ่งไม่มีปรากฏในพุทธบัญญัติ) เป็นต้น (Wongthes, 2016)

จากข้อมูลจะเห็นว่า บายศรี เป็นสำหรับอาหารที่เชื่อมโยงและปรับเปลี่ยนรูปแบบเพื่อให้เหมาะสมกับศาสนาในความเชื่อที่หลากหลาย ความเปลี่ยนแปลงนี้จากงานเขียนของพระยาอนุমানราชชน ในหนังสือขวัญและประเพณีการทำขวัญได้กล่าวว่า “บายศรีคือกระทงใส่อาหารให้ขวัญกิน แต่อยากให้เป็นงานใหญ่พิเศษขึ้นจึงทำกระทงอาหารหลายใบซ้อนกัน แล้วมัดนม่อต่อไป จึงคิดทำคั่นรองกระทงขึ้น ให้เห็นเป็นจะ ๆ กันเป็นชั้น ๆ แล้วเห็นกระทงเปล่านั้นไม่งามจึงจัดการเจิมปากเข้า แล้วก็ลืมนึกไปว่ามันเป็นกระทงเจิมกันเดิมซ้ำอีกด้วย จึงสำเร็จรูปเลื่อนมาเป็นบายศรีอย่างทุกวันนี้” (Sathiankoset, 1963) และจากหนังสือพระราชพิธี 12 เดือน พระราชพิธีในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กล่าวในประเด็นนี้ว่า “บายศรีสมโภช การสมโภชกันนี้ก็แปลว่าเลี้ยงกันตรง ๆ คำที่มีมาในกฎมนเฑียรบาลว่า “สมโภชเลี้ยง ลูกขุน” นี้ใช้เต็มทั้งบรรดทั้งแปลเมื่อพิเคราะห์ดูเรื่องที่มาตั้งในการสมโภชทั้งปวง ก็ล้วนแต่เป็นของบริโภคทั้งสิ้น บายศรีแก้ว บายศรีทอง บายศรีเงิน ก็เป็นภาชนะเครื่องรองอาหารเหมือนโต๊ะหรือพาน บายศรีตองก็เป็นกระทงที่สำหรับบรรจอาหาร แต่เป็นการออกหน้าประชุมคนพร้อม ๆ กันก็คิดตกแต่งให้งามมากมาย ชะรอยบายศรีแต่เดิมจะใช้โต๊ะกับข้าวโต๊ะหนึ่ง งานเรียงซ้อน ๆ กันขึ้นไปสูง ๆ เหมือนแขกเขาเลี้ยงที่เมืองกลันตัน ภายหลังเห็นว่าไม่เป็นของแน่นหนา และยังไม้สู้ใหญ่โตสมปรารถนาจึงเอาพานซ้อนกันขึ้นไปสามชั้น ห้าชั้น แล้วเอาของตั้งรายตามปากพานที่เป็นคนวานาน้อยไม่มีโต๊ะมีพาน ก็เย็บเป็นกระทงตั้งซ้อนกันขึ้นไปสามชั้นห้าชั้นเจ็ดชั้น แต่ถ้าจะใช้กระทงเกลี้ยง ๆ ดูไม่งามก็เจิมปากให้เป็นกระทงเจิมเป็นการงดงาม ผู้ใดซึ่งเป็นผู้จะรับมงคลคือถูกทำขวัญนั้นก็มานั่งบริโภคอาหารนั้นในที่ประชุม ภายหลังเห็นว่าการที่ไปนั่งบริโภคอาหารในที่ประชุมนั้นเป็นความลำบากหลายอย่าง จึงตกลงเป็นเล็กเล่นย่อ ๆ ใส่ข้าวของไปแต่เล็กน้อยกินแต่เพียงน้ำมะพร้าวอ่อนเป็นสังเขปก็ได้ พราหมณ์ซึ่งเป็นผู้ปรนนิบัติใหญ่จึงได้อาซ้อนไปเที่ยวตักโคม ๆ ตามบายศรีเอามาเทลงในมะพร้าวต่างว่าของเหล่านั้นรวมอยู่ในมะพร้าวหมดแล้ว จึงเอาน้ำมะพร้าวมาบ่อนให้กินสมมุติว่าเป็นได้กินของในภาชนะนั้นทั่วทุกสิ่ง ของที่จัดมาในบายศรีนั้นน้อยลง ๆ จนลืมนึกไปไม่หมายว่าเป็นของกิน” (Chulalongkorn, His Majesty King, 1911) ความเปลี่ยนแปลงนี้จากเดิมจะเห็นถึงรูปแบบของบายศรีเป็นเพียงสำหรับอาหารสำหรับหนึ่งใช้ในการเรียกขวัญแล้วเมื่อมีการจัดงานที่เชิญคนมาร่วมงานในจำนวนมากจึงมีการพัฒนารูปแบบเป็นภาชนะที่ซ้อนกันขึ้นมาหรือตกแต่งด้วยภาชนะและงานใบตองเพื่อให้ความสวยงาม เครื่องสังเวยที่ใส่ในบายศรีนั้นก็เริ่มน้อยลงเรื่อย ๆ โดยเน้นความสวยงามของตัวบายศรีเป็นหลัก

ร่องรอยของคำศัพท์ “บายศรี” ในภาษาไทย หมายถึง ข้าวขวัญ หรือ ข้าวมงคล ซึ่งคำว่า “บาย” นั้นเป็นคำภาษาเขมร หมายถึง ข้าวสุก แสดงให้เห็นถึงการติดต่อแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมของผู้คนในกลุ่มที่ใช้ภาษาไทยและกลุ่มที่ใช้ภาษาเขมรได้เป็นอย่างดี (Fine Arts Department, 2021) ที่มาของบายศรีในความเชื่อดั้งเดิมและความเปลี่ยนแปลงที่มีการพัฒนามาจนถึงทุกวันนี้ จากงานเขียนของสุจิตต์ได้กล่าวว่า “บายศรีเป็นประเพณีในพิธีกรรมทางศาสนาผี หมายถึง ข้าวสุกผิขวัญแม่ข้าว เรียกข้าวขวัญเช่นสังเวยผีฟ้าผีแผ่นดินโดยใส่กระทงหรือกระบาน ต่อมาภาชนะถูกให้ความสำคัญเหนือข้าวสุกโดยปรับเปลี่ยนเป็นเครื่องใบตองเลียนแบบเครื่องสูงในพระราชพิธี หลังจากนั้นสร้างสรรค์เป็นรูปลักษณะหลากหลายไกลออกไปจากข้าวสุกแม่ข้าวจนเกือบไม่เหลือความหมายเดิม บายศรีมีต้นตอจากคำเขมรว่าบายสี หรือ บายศรี (บาย-เซรีย) แปลว่า ข้าวสุกแม่ข้าว (บาย แปลว่า ข้าวสุก สรี แปลว่า หญิง หรือสตรี) ต่อมาคำว่า สรี ถูกกลืนจากคำว่า ศรี (ที่หมายถึง พระศรี คือ พระลักษมี) เลยสะกดว่าบายศรี บายศรี คือ ข้าวสุกแม่ข้าว หรือ ข้าวขวัญ หมายถึง ข้าวสุกที่ได้จากข้าวเปลือกผ่าน

พิธีทำขวัญข้าวแล้วแบ่งไปตำข้อมเป็นข้าวสาร (ข้าวกล้อง) ทำให้สุกชุดแรกเรียกข้าวสุกเช่นผีฟ้า และด้วยเหตุ ข้าวสุกได้จากข้าวเปลือกที่ผ่านพิธีทำขวัญจึงเรียกข้าวสุกชุดนี้ว่าข้าวขวัญ กระทั่งหรือกระบานทำจากใบตอง และกาบกล้วยเพื่อใส่ข้าวสุกแม่ข้าวหรือข้าวขวัญเช่นสังเวณีผีฟ้าพญาแถน ถูกทำให้จิตรพิศดารขึ้นตามสภาพ สังคมและเศรษฐกิจ-การเมืองหลังรับวัฒนธรรมจากประเทศอินเดีย มีความเคลื่อนไหวปรับเปลี่ยนทางสังคม และวัฒนธรรมครั้นนานไปบายศรีได้รับยกย่องเป็นเครื่องแสดงฐานะและอำนาจ จึงให้ความสำคัญแก่ภาชนะ ทำจากใบตองอยู่เหนือข้าวสุก แม่ข้าวเลยสร้างสรรค์เครื่องใบตองเป็นรูปลักษณะหลากหลายไกลออกไปจากความหมายเดิม แล้วกลายเป็นชื่อเป็น “ใบศรี” กระทั่งบางที่ไม่เหลือความหมายเดิมโดยไม่ให้ความสำคัญกับข้าวสุก หรือมีข้าวสุกด้วยแต่แยกจัดวางต่างหากหรือแปรสภาพเป็นข้าวต้มมัดก็มี บายศรีปัจจุบันหมายถึงเครื่อง เชิญขวัญทรงสูงทำด้วยใบตองรูปคล้ายกระถางซ้อนสูงขึ้นไปเป็นชั้น ๆ เรียงจากใหญ่ขึ้นไปหาเล็กตามลำดับ โดยมี ต่างกันหลายแบบ เช่น บายศรีใหญ่ บายศรีปากชาม เป็นต้น แต่มักเรียกใบศรี ซึ่งเป็นปกติการกลายเสียงจาก “บาย” เป็น “ใบ” แต่ก็อาจสืบเนื่องความเข้าใจเปลี่ยนจากข้าวสุกเป็นใบตอง โดยพบกลอนพรรณนาในเพลง ยาวรำพันพิลาปของสุนทรภู่ แสดงความเปรียบว่าตนตกยากเหมือนใบศรีเสร็จงานก็เป็นแค่ใบตองทิ้งลงน้ำดัง ความว่า

เหมือนใบศรีมีงานท่านถนอม เจิมแป้งหอมน้ำมันจันทน์ให้สรรหา
พอเสร็จการท่านเอาลงทิ้งคงคา ต้องลอยมาลอยไปเป็นใบตอง” (Wongthes, 2020)

ข้อสงสัยเรื่องที่มาในความหมายของคำว่า บายศรี มักจะถูกตั้งคำถามว่าบายศรีแปลว่าอะไร ข้อมูลจาก สารานุกรมวัฒนธรรมไทยได้กล่าวว่า “คำว่า บายศรี นี้มีท่านผู้รู้ให้คำอธิบายไว้ต่าง ๆ กันบางท่านว่าบายศรีเป็น ภาษาเขมร คือ บาย แปลว่า ข้าว ส่วนคำว่า ศรี นั้นหมายถึง สวัสดิมงคล เมื่อรวมกันเข้าก็แปลว่า ข้าวที่เป็นสิริมงคลหรือข้าวขวัญ ที่มีข้าวเข้าไปปะปนอยู่ด้วยก็เพราะในกรวยแหลมที่ตั้งอยู่ตรงกลางนั้นบรรจุข้าวไว้ ข้าว นั้น เป็นของสำคัญสำหรับบายศรี คำว่า บายศรี นอกจากไทยก็มีเขมร ในกฎหมายเขมรบาลกรุงกัมพูชาได้กล่าวไว้ว่า “มาตรา 52 ถ้าผู้ใดวิวาทขัดแย้งกันถึงเลือดหยดขางออกในพระราชวังก็ดี ถ้าหญิงบ่าวผู้ใดแต่ง ลูกฤๅษณ์ในพระราชวังก็ดี ท่านว่าอุบาทว์จัญไรในพระราชวังถ้าเป็นบ่าวของใครให้เจ้าของทรัพย์ของหญิง นั้นมาทำพิธีการตั้งโรงพิธีสมโภชตามประตูประราชวังทั้ง 4 ทิศ ให้มีบายศรี 4 คู่ บัตร 9 ชั้น 4 เจิมปากประตู 1 ไก่ 1 คู่ ให้วางด้ายสายสิญจน์ให้รอบพระราชวังแล้วนิมนต์พระสงฆ์สวดมนต์พระพุทธรูป 7 องค์ ในประตู 1 ให้ครบประตูทั้งสี่ทิศแล้วพระสงฆ์สวดพระพุทธรูปสมโภชพระราชวัง 3 วัน แล้วให้เชิญชีพรามณ์มาทำพิธีการ ตามไสยศาสตร์ระงับเสดาะอุบาทว์จัญไรให้มีระบาราประโคนดุริยางค์ดนตรีให้ครบประตูทั้งสี่ เสร็จแล้วให้เอา ไก่ไปปล่อยเสียข้างนอกพระนิเวศน์ราชวัง ให้ไถ่น้ำมันนำเอาอุบาทว์จัญไรออกไป” ตามข้อความดังนี้แสดงว่า ประเทศกัมพูชาก็มีการใช้บายศรี” (S. Plainoi, 2010)

จากข้อมูลจะเห็นว่า บายศรี มีรากศัพท์และความเชื่อเดิมมาจากประเทศกัมพูชา(เขมร) เป็นความเชื่อ เรื่องขวัญ ในศาสนาผีที่ผสมรวมเข้ากับศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ถือเป็นข้าวขวัญที่ใช้ในพิธีกรรมเรียกขวัญเพื่อเช่นขวัญจากนั้นก็ให้เจ้าของขวัญนั้นบริโภคอาหารในบายศรีนั้น การทำขวัญจะนิยมทำในทุกช่วงสำคัญของชีวิต ค่านิยมในการใช้บายศรีมีการนิยมใช้โดยทั่วไปทั้งประเทศไทย และประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ประเทศกัมพูชา เป็นต้น ปัจจุบันจะพบเห็นบายศรีที่ประดิษฐ์จากใบตองที่รังสรรค์

ให้เกิดความสวยงามโดยขาดองค์ประกอบหลัก คือ ข้าวขวัญ และ เครื่องสังเวทที่ใส่ลงไปใบบายศรีตามความเชื่อเดิม คือ ภาชนะที่ใส่อาหารอันสวยงาม มีการพัฒนารูปแบบและรูปร่างอย่างหลากหลายจนอาจสับสนถึงวัตถุประสงค์ของการใช้งานที่แท้จริง ความเปลี่ยนแปลงรูปแบบบายศรีมีการเปลี่ยนแปลงไปมาก อาทิ รูปแบบรายละเอียด วิธีการทำ และเครื่องสังเวทที่ใส่ใบบายศรี แต่ปัจจุบันยังสามารถพบการประดิษฐ์บายศรีที่มีการใส่ข้าวและเครื่องสังเวทต่าง ๆ ในบายศรีอยู่ คือ ชุมชนอีสานใต้ในแถบจังหวัดสุรินทร์ กลุ่มชาติพันธุ์เขมรมีพื้นที่ติดต่อกับประเทศกัมพูชาที่ประเทศไทยได้รับอิทธิพลในความเชื่อจนปรากฏคำว่า บายศรี ที่มีรากศัพท์มาจากคำเขมร ยังคงรักษาเอกลักษณ์และความเชื่อดั้งเดิมของชุมชนในการประดิษฐ์บายศรีไว้อยู่ซึ่งมีข้อมูลและรายละเอียดดังนี้

ความเชื่อและประเพณีการใช้บายศรี ของชุมชนอีสานใต้

ภาคอีสานเป็นภูมิภาคที่มีความหลากหลายทางศิลปวัฒนธรรมและประเพณีที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่นแต่ละจังหวัด ศิลปวัฒนธรรมเหล่านี้เป็นตัวบ่งบอกถึงความเชื่อ ค่านิยม ศาสนาและรูปแบบการดำเนินชีวิต ตลอดจนงานพิธีของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี สาเหตุที่ภาคอีสานมีความหลากหลายทางศิลปวัฒนธรรมประเพณีส่วนหนึ่งอาจจะเป็นผลมาจากการเป็นศูนย์รวมของประชากรหลากหลายเชื้อชาติ และมีการติดต่อสังสรรค์กับประชาชนในประเทศใกล้เคียงจนก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมขึ้น ความเชื่อเรื่องผีสงกรานต์คนในสังคมไทยเป็นสิ่งลึกลับที่มองไม่เห็นตัวตน ถือว่ามีอิทธิฤทธิ์และอำนาจเหนือมนุษย์สามารถให้คุณและให้โทษก็ได้โดยที่ชุมชนต่าง ๆ ได้มีการแบ่งแยกออกตามความเชื่อว่ามีผี คือ ผีที่ให้คุณกับมนุษย์ ได้แก่ จำพวกเทวดา ผีเรือน ผีปู่ย่าตายาย ฯลฯ และผีไม่ดีหรือผีร้าย คือ ผีที่ให้โทษกับมนุษย์ ที่ชาวบ้านเรียกว่า ผีปอบ ผีโหมด ผีกองกอย ฯลฯ (Wongpracha, 2013) โดยเฉพาะอีสานใต้เป็นพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างมีน้ำมูลไหลผ่าน ผู้คนมีหลายเผ่าพันธุ์อาศัยอยู่ร่วมกันมานานนับพันปีก่อนเกิดอาณาจักรขอม (เขมร) และก่อนเกิดอาณาจักรสุโขทัย คนในเขตอีสานใต้มีหลายเผ่าพันธุ์ทั้ง กูย เขมร ลาว ไทย ข่า เป็นต้น เขตอีสานใต้ในพื้นที่ 5 จังหวัด คือ นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ชนเผ่าไทยในอีสานใต้ หากแบ่งตามสำเนียงโดยใช้ภาษาพูดเป็นเกณฑ์สามารถแบ่งได้ 4 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มชาติพันธุ์เขมร กลุ่มชาติพันธุ์กูย กลุ่มชาติพันธุ์ลาว กลุ่มชาติพันธุ์ไทย โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์เขมร กลุ่มนี้น่าจะเป็นกลุ่มชนที่เก่าแก่และเคยมีอิทธิพลมากในดินแดนแถบนี้เพราะปรากฏหลักฐานว่าราวพุทธศตวรรษที่ 12 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 13 พวกเขมรหรือขอมได้มีการตั้งเป็นชุมชนขนาดใหญ่ตามแบบวัฒนธรรมเขมรที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดในประเทศไทยอยู่ที่ชุมชนโบราณบ้านภูมิโปน ตำบลดม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์และการพูดสื่อสารกันในชนกลุ่มนี้ใช้ภาษาเขมร ปัจจุบันชาติพันธุ์เขมรมีจำนวนมากที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ และบุรีรัมย์ (Thongthip, et al.) โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ตามชุมชนต่าง ๆ มีความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ในดินแดนแถบนี้มาอย่างยาวนานทั้งด้านวัฒนธรรม ประเพณี ฐานคติทางด้านพิธีกรรม และด้านความเชื่อ ที่ปรากฏในจังหวัดสุรินทร์นี้ได้ถูกกล่าวไว้ในประวัติศาสตร์ว่าเป็นเมืองแห่งอริยธรรมขอมโบราณที่มีอำนาจการปกครองอยู่ในสมัยโบราณ ในจังหวัดสุรินทร์มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมประเพณี โดยมากประชากรในพื้นที่มักประกอบอาชีพการเกษตรที่จำเป็นต้องพึ่งน้ำฝน กลุ่มชาวไทยเขมรมีความเคร่งครัดต่อคำสอนประเพณี ทั้งนี้ความเชื่อของชนกลุ่มนี้มักมีความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ ไสยศาสตร์ คาถา อาคม มน

ตรา เครื่องรางของขลัง ด้วยเหตุนี้เองเมื่อมีผู้เจ็บป่วยโดยหาสาเหตุของการเกิดโรคไม่ได้ หรือ ตรวจสอบไม่พบทางการแพทย์ในสมัยปัจจุบันมักตั้งข้อสันนิษฐานว่าอาจเป็นการถูกไสยศาสตร์ หรือ ถูกกระทำด้วยอำนาจลึกลับบางอย่าง ดังนั้นจึงปรากฏมีพิธีกรรมเพื่อชำระล้างกำจัดไปด้วยกระบวนการผ่านพิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ต่อชะตาเป็นพิธีขจัดสิ่งอัปมงคล ฐานคตินี้มีมานานนับโบราณในดินแดนแถบนี้ และได้สืบทอดรักษามรดกภูมิปัญญาของเก่าดั้งเดิมไว้จนมาถึงปัจจุบัน อาจเห็นพิธีกรรมเก่าแก่แบบโบราณตามชุมชนท้องถิ่นกระจายตามพื้นที่ต่าง ๆ เมื่อมีการจัดพิธีกรรมหรือมีความสำคัญบางอย่างเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่น บายศรีแบบดั้งเดิมหรือแบบโบราณมีความสำคัญที่ขาดไม่ได้ ถือเป็นความเฉพาะที่มีบทบาทต่อพิธีกรรมสะเดาะเคราะห์และต่อชะตาในด้านความเชื่อที่มีต่อเครื่องบูชาในพิธีกรรม ถือว่าเป็นสิ่งสูงค่าทางด้านเป็นเครื่องบูชา ความหมายค่าสูงค่าของเครื่องประกอบจะออกมาจากคุณลักษณะที่ภายในบายศรีจะประกอบด้วย เครื่องบูชา ดอกไม้ เทียน และรูปทรงที่น่าจะย่อมาจากรูปลักษณ์ ทรงเจดีย์ ปราสาท ที่มีความหมายหรือเป็นที่บรรจุสถิตสิ่งสูงสุด เชื่อว่าทำบายศรีบูชาแล้วย่อมเกิดความเจริญตามความเชื่อของชาวไทยเขมร เชื่อว่าบายศรีจะช่วยเป็นแรงเสริมมนุษย์ในทางเจริญและงดงาม (Klangrit, et al., 2021)

โดยความเชื่อในจังหวัดสุรินทร์ที่สำคัญ ได้แก่ ความเชื่อเรื่องผี ความเชื่อเรื่องครุกำเนิด และความเชื่อเรื่องขวัญ (Siripaprapagon, et al., 2021) พิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ ตามความเชื่อที่คนเราเกิดมาซึ่งขวัญประจำกายมีหน้าที่ในการพิทักษ์รักษา ขวัญเป็นเหมือนพี่เลี้ยงที่คอยดูแลประคับประคอง ชีวิต คอยเลี้ยงดู และติดตามไปทุกหนทุกแห่งเป็นสิ่งไม่มีตัวตนมีลักษณะคล้ายจิตหรือวิญญาณแฝงอยู่ในตัวคนและสัตว์ พิธีสู่ขวัญ บางทีเรียกว่า “พิธีบายศรี” หรือ “บายศรีสู่ขวัญ” เป็นประเพณีสำคัญอย่างหนึ่งทำกันแทบทุกโอกาสทั้งในมูลเหตุแห่งความดีและไม่ดีถือว่าเป็นประเพณีเรียกขวัญให้มาอยู่กับตัว พิธีสู่ขวัญนี้เป็นได้ทั้งการแสดงความชื่นชมยินดีและเป็นการปลอบใจให้เจ้าของขวัญจากคณะญาติมิตรและบุคคลทั่วไป ผู้ได้ดื่มโชนหรือผู้หลักผู้ใหญ่ที่เราเคารพนับถือมาเยี่ยมเราก็กินดีจัดพิธีสู่ขวัญให้ ประเพณีสู่ขวัญจึงเป็นประเพณีที่ทำกันอย่างกว้างขวางสืบมาถึงปัจจุบัน (Sritthon & Jantaranusorn, 2018) ประเภทบายศรีสู่ขวัญในภาคอีสานแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ บายศรีสู่ขวัญคน บายศรีสู่ขวัญสัตว์ และ บายศรีสู่ขวัญสิ่งของ จังหวัดสุรินทร์อยู่ในภาคอีสานตอนล่างมีประเพณีที่คล้ายคลึงกับชาวอีสานโดยทั่วไป ซึ่งชาวสุรินทร์อาจจะมีพิธีกรรมที่แตกต่างกันไปในเรื่องรายละเอียดด้วยภาษาและวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่พอสรุปได้ ดังนี้

1. บายศรีสู่ขวัญคน ได้แก่ (1) การสู่ขวัญพระสงฆ์เมื่อพระสงฆ์ได้สมณศักดิ์เป็นยาครูหรือยาชา ชาวบ้านจะทำการสู่ขวัญให้หรือเวลาจะเอาพระพุทธรูปขึ้นประดิษฐานในแท่นประทับภายในวัดจะทำการสู่ขวัญพระสงฆ์ทั้งวัด (2) การบายศรีสู่ขวัญภาค เช่น งานบวชนาคในงานทำบุญอุทิศส่วนกุศลงานบวชเข้าพรรษา งานบวชแก้เคราะห์ เป็นต้น (3) การสู่ขวัญบ่าวสาวแต่งงาน เพื่อเป็นสิริมงคลในการครองคู่ชีวิตก่อนที่หนุ่มสาวจะอยู่กินร่วมกันจะต้องจัดให้มีพิธีแต่งงานเพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลกับคู่บ่าวสาวจึงต้องจัดให้มีการสู่ขวัญขึ้น (4) การสู่ขวัญคนไข้ เช่น คนเจ็บไข้นาน ๆ หรือชาวบ้านเรียกว่า “ป่วยปี” เชื่อว่า มีสาเหตุมาจากขวัญออกจากร่างกายจึงเกิดอาการเจ็บป่วย (5) การสู่ขวัญผู้สูงอายุ เพื่อเรียกขวัญให้มาอยู่กับเนื้อกับตัว มีกำลังใจในการสู้ชีวิตต่อไป

2. บายศรีสู่ขวัญสัตว์ ได้แก่ (1) การสู่ขวัญช้าง ช้างเป็นสัตว์มงคลของไทยโดยส่วนใหญ่จะมีในภาคอีสานตอนล่างในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ที่มีการเลี้ยงช้างมากที่สุด โดยในเครื่องพิธีจะประกอบด้วยหญ้า ยอดอ้อย

และยอดไม้ไผ่หรือพืชส่วนใดที่เป็นอาหารข้างขึ้นโปรดปราน (2) การสู่ขวัญควาย นิยมทำกันในช่วงการทำนาของทุกปี ในบางพื้นที่ทำก่อนทำนาแต่บางพื้นที่นิยมทำกันหลังทำนาเสร็จแล้ว เพราะว่าควายเป็นสัตว์ที่มีคุณแก่คนมาก เพราะเป็นแรงงานหลักไถในการทำนา ทำไร่นา ชาวบ้านถือว่าคนได้กินข้าวเพราะสัตว์เหล่านี้ ดังนั้น ก่อนที่จะลงมือทำนาครั้งแรกหรือเลิกทำนาแล้ว เจ้าของมักทำพิธีสู่ขวัญให้เพื่อเป็นการรำลึกถึงบุญคุณ และขอขมาที่ได้ด่าว่าเขี่ยนตีระหว่างทำงาน ปัจจุบันไม่ค่อยจะปรากฏให้เห็นมากนักมีเพียงแค่เป็นบางหมู่บ้านเท่านั้น

3. บายศรีสู่ขวัญสิ่งของ ได้แก่ (1) การสู่ขวัญเฮือน คือการนำเอาพิธีและขั้นตอนการสร้างบ้านเรือนมาพูดในที่ประชุมเพื่อให้คนที่มาในพิธีรู้จักสร้างให้เป็นสิริมงคล ถ้าบ้านเรือนทำไม่ถูกแบบก็จะนำแต่ความไม่เป็นมงคลมาสู่บุคคลในครอบครัวนั้น ๆ ได้ ดังนั้น จะต้องมีการบายศรีสู่ขวัญ คือการยกเสกเอก เป็นต้น (2) การเฮาบลิ้ง สเร็ว (สู่ขวัญข้าวเปลือก) ตามคติความเชื่อข้าวก็มีเทพธิดาประจำคือแม่โพสพเป็นเจ้าของข้าว พิธีสู่ขวัญข้าวเปลือกคือพิธีเช่นไหว้แม่โพสพเพื่อแสดงความสำนึกในบุญคุณของแม่โพสพที่ได้เลี้ยงมนุษย์สืบมาแต่โบราณ (Sangwaro, Tanawaro & Sa-ard-iam, 2021)

จากข้อมูลจะเห็นได้ว่า ความเชื่อและประเพณีการบายศรีของชุมชนอีสานใต้โดยเฉพาะพื้นที่ในจังหวัดสุรินทร์ ถูกสืบทอดกันมาอย่างยาวนานนับพันปี ด้วยเป็นพื้นที่มีเอกลักษณ์เฉพาะเป็นพื้นที่เมืองอารยธรรมขอมโบราณ โดยสืบทอดวัฒนธรรมดั้งเดิมและความเชื่อสำคัญ คือ ความเชื่อเรื่องผี ความเชื่อเรื่องขวัญ เป็นต้น การจัดทำบายศรีเพื่อตอบสนองความเชื่อในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การสังเวย การชำระล้าง การสะเดาะเคราะห์ การต่อชะตา ในกิจกรรมเกี่ยวกับ คน สัตว์ สิ่งของและสถานที่ ซึ่งยังคงรักษารูปแบบความสำคัญของการประดิษฐ์บายศรีที่มีการประพฤติปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบันดังจะกล่าวได้ดังนี้

รูปแบบ ลักษณะ และรายละเอียดของบายศรีในชุมชนอีสานใต้

บายศรี เป็นเครื่องประกอบพิธีกรรมใช้เป็นเครื่องสังเวยชนิดหนึ่งที่ทำจากข้าวสุก อาหารคาวหวานต่าง ๆ มีขนาดใหญ่เล็กแตกต่างกัน เพื่อใช้สังเวยบูชาและใช้ในพิธีทำขวัญต่าง ๆ บายศรี จึงหมายรวมได้ว่า “ข้าวขวัญอันเป็นสิริมงคล” บายศรีที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมในอีสานตอนใต้โดยเฉพาะจังหวัดสุรินทร์ จะมีการทำบายศรีที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวซึ่งการจัดทำบายศรี (บายไซ) ในงานพิธีกรรมต่าง ๆ ประเพณีและความเชื่อนี้มีบทบาทต่อวิถีชีวิตชาวไทยเขมรสุรินทร์เป็นอย่างมาก ที่ชาวไทยเขมรสุรินทร์ยึดถือมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ (Siripaprapagon, 2017,) โดยบายศรีที่นิยมทำนั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 รูปแบบ คือ บายศรีปากขาม (บายแสร์ยจาน) บายศรีถาด (บายแสร์ยเที้ยะหรือบายแสร์ยชำปวะ) บายศรีตัน (บายแสร์ยเดิม) และ บายศรีหลัก (บายแสร์ยหลัก) โดยมีรายละเอียดดังนี้ (Sangketkit, 2016)

1. บายศรีปากขาม (บายแสร์ยจาน) เป็นบายศรีที่มีความเก่าแก่ที่สุดในบรรดาบายศรีทุกชนิด โดยใช้ภาชนะเป็น ขาม ถ้วย หรือ จาน จากนั้นนำกล้วยน้ำว้าห่ามหรือสุก 4 ลูก และข้าวต้มมัด 4 ชั้น หรือขนมชนิดต่าง ๆ เช่น ขนมนางเล็ด ขนมกันเดี้อม ขนมใบบัว มาวางเรียงสลับกันในภาชนะโดยมี “ตρυเอก - ตρυโท” (คือการฉีกใบตองกว้างประมาณ 2 นิ้ว พับกลีบนิ้วมีอนาง 1 กลีบ จากนั้นพับกลีบพันปลานำมาหุ้มเข้ากับกลีบนิ้วมีอนางทั้ง 2 ด้าน ให้มีความลดหล่นลงมา 5 ชั้น 7 ชั้น หรือ 9 ชั้น ตามความสวยงาม โดยกลีบพันปลาจะใช้สลับสีจากใบตองสีเขียว ใบตองสีเหลือง และกาบพลับพลึง) 4 ตัว ใส่ข้าวสุกตรงกลางหรือมีกรวยใส่ข้าววางตรง

กลาง (ข้าวเจ้าหรือข้าวเหนียว) แล้วนำเส้นข้าวตอก (ก้านมะพร้าวที่เหลาไว้มารูดกับข้าวต้มมัดหรือข้าวเหนียวที่ตำจนเหนียว จากนั้นนำไปติดกับข้าวตอก) ปักตามกลัวย ข้าวต้ม นิยมใช้ในงานบวงสรวงสังเวย ทำขวัญในงานพิธีต่าง ๆ เป็นบายศรีพื้นฐานที่จะต้องมีเสมออันดับแรกของการใช้งานบายศรีในทุกครั้ง กรณีที่นำบายศรีปากชามมาวางเรียงซ้อนกันลดหลั่นขึ้นไปตั้งแต่ 3 ชั้น และ 5 ชั้น เรียกว่า “บายปลิง” แปลว่า ข้าวขวัญ ซึ่งบนยอดสุดจะมีข้าวสุกและมีไข่ต้ม 1 ฟอง ปิดด้วยกรวยใบตองด้านบนสุดของชั้นบายศรี ใช้สำหรับคนป่วยหรือไม่สบายหรือผู้ถูกเชิญขวัญรับประทาน บายปลิง เพื่อเป็นสิริมงคลและเป็นขวัญกำลังใจ

ภาพที่ 1 ทรูยก – ทรูยโท
By Sangketkit, W. (2023)

ภาพที่ 2 บายศรีปากชาม แบบมีกรวยใส่ข้าวตรงกลาง
By Sangketkit, W. (2023)

ภาพที่ 3 บายศรีปากชาม แบบไม่มีกรวยใส่ข้าว
By Sangketkit, W. (2023)

ภาพที่ 4 บายศรีปากชาม ใช้ร่วมกับบายศรีถาด
ในการสังเวย
By Sangketkit, W. (2023)

2. บายศรีธาด (บายศรียี่หื้อหรือบายศรียี่หื้อข้าวปัวะ) คือ การนำเอาจากกล้วยขนาดกว้างประมาณ 1-3 นิ้ว มาขดเป็นวงกลมให้ได้ขนาดที่พอดีกับธาด (ไม่ใช่กระดิ่งหรือภาชนะอื่นแทนธาด) เสียบด้วยไม้แหลม ตรงเป็นกากบาทหน้าใบตองกรุปิดด้านใน จากนั้นในชั้นถัดไปนำจากกล้วยมาขดเป็นวงกลมเช่นเดิมโดยมีขนาดเล็กกลดหลั่นกันลงมา นำมาวางซ้อนกันขึ้นไปมีจำนวน 5 ชั้น 7 ชั้น และ 9 ชั้น ตามความเหมาะสม จากนั้นนำ “ตวยเอก - ตวยโท” นำมาติดด้วยไม้แหลมบริเวณด้านข้างของจากกล้วยชั้นละ 4 ตัว ในแต่ละชั้นใส่ ข้าวต้มกรวย ข้าวต้มมัด ขนมนางเล็ด ขนมใบบัว กล้วย ดอกไม้ หมากลู บุษรี ตามชั้นบายศรี ยอดด้านบนเป็นกระทงใบตองใส่ข้าวสุก (ข้าวเจ้าหรือข้าวเหนียว) มีกรวยใบตองครอบ แล้วนำเส้นข้าวตอก นำมาเสียบประดับในบายศรีธาดเป็นลักษณะทรงกระโจมโดยรอบจัดแต่งให้สวยงาม ประดับด้วยดอกบัว ดอกดาวเรือง ดอกบานไม่รู้โรย จะนิยมประกอบบายศรีธาดขึ้นเป็นคู่ใช้ในงานพิธีกรรม เช่น งานบวช งานโกนจุก งานแต่ง (ในอดีตนิยมใช้) งานขึ้นบ้านใหม่ งานฉลอง ที่ขาดไม่ได้คืองานบุญที่นิมนต์พระมาสวดพระปริตร ชุมนุมเทวดา ในการสวดอุมิ

ภาพที่ 5 บายศรีธาดขณะยังไม่ได้ใส่เครื่องสังเวย
By Sangketkit, W. (2023)

ภาพที่ 6 ชาวบ้านกำลังประดิษฐ์บายศรีธาด
By Sangketkit, W. (2023)

ภาพที่ 7 บายศรีธาด
By Sangketkit, W. (2023)

ภาพที่ 8 บายศรีธาดในพิธีทำขวัญข้าว
By Sangketkit, W. (2023)

3. บายศรีต้น (บายศรีเด็ย) เป็นบายศรีที่ทำจากต้นกล้วยทั้งต้นมีหน่อใบลำต้นครบถ้วนสมบูรณ์ ลำต้นเสมอกัน เป็นลำต้นที่ไม่มีเครือ เด็ยจะใช้กล้วยนางกลาย(สุรินทร์) แต่ในปัจจุบันนี้จะใช้กล้วยพันธุ์อะไรก็ได้ที่หาง่ายทั่วไป เมื่อได้ต้นกล้วยมาแล้วจะลอกกาบออกเล็กน้อยเพื่อให้มีผิวลำต้นที่สวยงาม จากนั้นใช้ไม้ไผ่เสียบบริเวณโคนลำต้นทั้ง 3 ด้านเพื่อใช้ค้ำยันหรือบรรจุลงในครุหรือถังเพื่อความสะดวกและรวดเร็ว ในขั้นตอนการประดิษฐ์เป็นชั้นจะมี 2 รูปแบบคือ รูปแบบที่ 1 ให้นำดอกไม้ไม้ไผ่มาเสียบโดยนำปลายทั้ง 2 ด้านเสียบลงในต้นกล้วยให้มีลักษณะโค้งและเอียงขึ้นเล็กน้อย โดยเสียบให้ได้รอบต้นกล้วยประมาณ 10 - 15 เส้นเป็นชั้น ๆ ให้มีความห่างชั้นกันชั้นละประมาณ 1 คืบ จากนั้นนำไปบัววางปิดโดยรอบแต่ละชั้นแล้วนำ “ตรุษเอก - ตรุษโท” มาวางโดยใส่ชั้นละ 4 ตัว รูปแบบที่ 2 ตัดกาบกล้วยให้ได้ความกว้างประมาณ 2 นิ้ว นำมาพันที่ต้นกล้วยให้ได้ประมาณ 3-4 รอบโดยรอบสุดท้ายให้นำ “ตรุษเอก - ตรุษโท” มาพันทับลงไปโดยใส่ชั้นละ 4 ตัว จากนั้นทำเป็นชั้น ๆ ให้มีความห่างชั้นกันชั้นละประมาณ 1 คืบ ในแต่ละชั้นจะนำขนมมาจัดวางในชั้นของบายศรี ได้แก่ ข้าวต้มใบมะพร้าว ข้าวต้มมัด ข้าวต้มกรวย ขนมใบบัว ขนมก้อน ขนมนางเล็ด ขนมตาราง(เตยวาง) ขนมกระเบื้อง ขนมกันเตรียม ขนมทะเลี่ยมกระเบี้ย(ขนมตัดควาย) กล้วย หมากพลู บุหรี่ ฯลฯ จัดวางไว้ จากนั้นนำเส้นข้าวตอกเสียบใส่ชั้นบายศรีแต่ละชั้น สมัยโบราณจะนำดอกหมากหรือดอกมะพร้าวมาตกแต่งด้วย ปัจจุบันใช้ดอกดาวเรือง ดอกบานไม่รู้รุ่ยหรือดอกไม้ชนิดอื่นมาประดับแทนตามแต่วัสดุในท้องถิ่นจะหาได้ ซึ่งบายศรีต้นนั้นนิยมทำกัน 3 ชั้น 5 ชั้น 7 ชั้น และ 9 ชั้น ตามลักษณะงานพิธี นิยมใช้ในงานไหว้ครู การรำผีฟ้า การรำแถน พิธีกรรมมะม่วง

ภาพที่ 9 บายศรีต้นแบบใช้ตอกรองรับ
อาหาร 9 ชั้น

By Sangketkit, W. (2023)

ภาพที่ 10 บายศรีต้นแบบใช้ตอกรองรับ
อาหาร 5 ชั้น

By Sangketkit, W. (2023)

ภาพที่ 11 บายศรีต้นแบบใช้กาบกล้วย
รองรับอาหาร 5 ชั้น

By Sangketkit, W. (2023)

ภาพที่ 12 บายศรีต้นแบบใช้กาบกล้วย
รองรับอาหาร 5 ชั้น

By Sangketkit, W. (2023)

4. บายศรีหลัก (บายศรีหลัก) มีลักษณะคล้ายบายศรีต้น แตกต่างกันคือจะตัดส่วนใบและหน่อออก ให้เหลือเฉพาะลำต้นเท่านั้น วิธีการทำและการใส่เครื่องสังเวยในแต่ละชั้นเหมือนกันกับบายศรีต้น บริเวณส่วนยอดต้นบายศรีมีกรวยบรรจุข้าวสุก (ข้าวเจ้าหรือข้าวเหนียว) วางไว้บริเวณยอดลำต้นบายศรี จากนั้นนำเส้นข้าวตอกนำไปเสียบตกแต่งบริเวณส่วนยอดหรือใส่ชั้นบายศรีแต่ละชั้น นิยมใช้ในงานพิธีทำขวัญอุปสมบทและงานทำขวัญโกนจุก โดยจะใช้ไม้ไผ่ 3 ซีก มีความสูงเท่ากับบายศรีหลักนั้นผูกยึด 3 ด้านขนานกับบายศรี จากนั้นห่อด้วยใบตอง 3 ก้าน และหุ้มคลุมด้วยผ้าไหมเพื่อไม่ให้บายศรีถูกลม ถูกแดด ป้องกันแมลงวันหรือสัตว์อื่นเข้าไปตอมหรือวางไข่ในนั้น เพราะอาหารที่บรรจุในชั้นบายศรีจะใช้รับประทานสำหรับผู้เข้าร่วมพิธี บายศรีหลักในการทำขวัญงานบวชและโกนจุกจะใช้เพียงหลักเดียวเท่านั้น ส่วนงานอื่นๆ มักจะใช้เป็นคู่ไม่มีการห่อหุ้มผ้าไหม เช่น การทำบุญบ้าน เป็นต้น

ภาพที่ 13 โครงบายศรีหลักก่อนใส่เครื่อง
สังเวย
By Sangketkit, W. (2023)

ภาพที่ 14 บายศรีหลัก
By Sangketkit, W. (2023)

ภาพที่ 15 บายศรีหลักในพิธีกรรม
By Sangketkit, W. (2023)

ภาพที่ 16 บายศรีหลักในพิธีทำขวัญข้าว
By Sangketkit, W. (2023)

จากข้อมูลจะเห็นได้ว่าบายศรีที่ใช้ในพิธีกรรมมีรูปแบบและเอกลักษณ์เฉพาะตัวโดยให้รายละเอียดเครื่องสังเวยที่ใส่ในบายศรี เน้นความสำคัญของวัตถุประสงค์การใช้งานเป็นหลัก โดยเครื่องสังเวยที่ใส่ในบายศรีต้องประกอบด้วย ข้าวสุก (ข้าวเหนียวหรือข้าวเจ้าก็ได้) กล้วย ข้าวต้มมัด ขนมนางเล็ดหรือขนมชนิดอื่น ๆ และมีการใช้ ทรายเอก-ทรายโท ประดับที่บายศรีทุกชนิด คือ บายศรีปากชาม (บายศรีร้อยจาน) บายศรีลาด (บายศรีร้อยเท้าหรือบายศรีร้อยขาปั่วะ) บายศรีต้น (บายศรีร้อยเต็ม) และ บายศรีหลัก (บายศรีร้อยหลัก)

สถานการณ์การใช้บายศรีในประเพณี พิธีกรรมของชุมชนอีสานใต้ในปัจจุบัน

ปัจจุบันค่านิยมในการใช้บายศรีปากชาม (บายศรีร้อยจาน) บายศรีถาด (บายศรีร้อยเหย้าหรือบายศรีร้อยข้าวปั่ว) บายศรีต้น (บายศรีร้อยเดิม) และ บายศรีหลัก (บายศรีร้อยหลัก) ของชาวบ้านในชุมชนอีสานใต้จะนิยมเรียกว่า บายศรีแบบโบราณหรือบายศรีแบบเก่า ส่วนบายศรีที่นอกเหนือจากบายศรีทั้ง 4 รูปแบบนี้ เช่น บายศรีพรม บายศรีเทพ บายศรีพยานาค เป็นต้น จะนิยมเรียกว่า บายศรีแบบใหม่ นิยมใช้บายศรีในประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและประเพณีเกี่ยวกับส่วนรวมใน คน สัตว์ สิ่งของ และสถานที่อยู่สม้าเสมอควบคู่ไปด้วยกันระหว่างบายศรีแบบโบราณ และ บายศรีแบบใหม่ โดยบายศรีแบบโบราณจะนิยมใช้ในงานตัดผมไฟ งานโกนจุก งานศพ ส่วนงานแต่งงาน งานบวช งานตรุษสงกรานต์ การทำบุญหมู่บ้าน การยกเสาเอก งานบวงสรวงต่าง ๆ จะนิยมใช้บายศรีแบบโบราณควบคู่ไปกับบายศรีแบบใหม่ และบายศรีแบบใหม่เองก็ได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เนื่องด้วยเห็นว่าเป็นบายศรีที่มีรูปลักษณะที่สวยงามมีรูปแบบที่หลากหลาย สามารถแสดงถึงฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้จัดงานนั้นได้ชัดเจนกว่าบายศรีแบบโบราณ ประกอบกับในปัจจุบันมีร้านค้าไม้ที่รับจัดงานตกแต่งสถานที่และจัดทำบายศรีโดยเฉพาะก็จะนิยมนำรูปแบบบายศรีแบบใหม่มาใช้ในงานและพิธีกรรม เนื่องด้วยสะดวกในการเตรียมของและใช้วัตถุดิบในการทำที่ไม่หลากหลายมากและมีความสวยงามมากกว่าเมื่อเทียบกับบายศรีแบบเก่า ในส่วนของการจัดทำบายศรีโบราณแต่ละครั้งจะมีผู้สูงอายุในชุมชนที่ยังมีองค์ความรู้ด้านนี้อยู่มารวมตัวกันจัดทำบายศรีโบราณขึ้นใช้ในแต่ละงาน ส่วนบริเวณบางพื้นที่ในบริเวณจังหวัดสุรินทร์ค่อนข้างจะไม่พบการทำบายศรีแบบโบราณแล้วจะหลงเหลือที่ทำอยู่คือ กลุ่มชาติพันธุ์เขมรเท่านั้น ในส่วนของหน่วยงานภาครัฐเองมีการส่งเสริมการทำกิจกรรมอยู่ตลอด เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลมีการจัดประกวดการทำขนมโบราณที่ใส่ในบายศรี ขนมพื้นบ้าน เช่น ข้าวต้มโม่มะพร้าว ข้าวต้มกระบุง ขนมใบบัว การประกวดบายศรีโบราณ เป็นต้น ในระดับสถานศึกษาโรงเรียนมีการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นมีการเรียนการสอนทำอาหารท้องถิ่นและประเพณีท้องถิ่น (Sangketkit, 2023)

ภาพที่ 17 การใช้บายศรีในพิธีสู่ขวัญผู้สูงอายุ
By Sangketkit, W. (2023)

ภาพที่ 18 การใช้บายศรีในพิธีสู่ขวัญนาค
By Sangketkit, W. (2023)

ภาพที่ 19 การใช้บายศรีในพิธีสู่ขวัญภาค
By Sangketkit, W. (2023)

ภาพที่ 20 การใช้บายศรีในพิธีสู่ขวัญช้าง
By Sangketkit, W. (2023)

สรุป

พิธีกรรมและความเชื่อของสังคมไทยอาจกล่าวได้ว่ามีจุดเริ่มต้นมาจาก ข้าว ด้วยเป็นอาชีพดั้งเดิมและอาชีพหลักในสังคมไทย โดยมีความเชื่อเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติหรือ ผี ซึ่ง ขวัญ ถือเป็นความเชื่อดั้งเดิมในศาสนาผีช่วงก่อนรับเอาศาสนาจากประเทศอินเดียเข้ามา การร้องขอหรือวิงวอนขวัญเพื่อให้ขวัญมาอยู่กับตัวหรือเพื่อขจัดปัดเป่าสิ่งที่ไม่ดีโดยใช้เครื่องสังเวยเป็นสื่อกลางเรียกว่า บายศรี ถือเป็น ข้าวขวัญอันเป็นสิริมงคล เป็นสิ่งที่เริ่มต้นต่อมาจากคำเขมร ปัจจุบันการประดิษฐ์บายศรีเพื่อใช้ในการสู่ขวัญการสังเวยและสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีการสร้างสรรค์รูปลักษณะออกไปไกลจากความหมายเดิมโดยขาดการให้ความสำคัญกับ ข้าวสุก และเครื่องสังเวยหรืออาหารที่ใส่ในบายศรี แต่ปัจจุบันยังสามารถพบการประดิษฐ์บายศรีที่มีการใส่ ข้าว และเครื่องสังเวยต่าง ๆ ในบายศรีอยู่ คือ ชุมชนอีสานใต้ในแถบจังหวัดสุรินทร์ โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์เขมร ที่ยังคงรักษาความเชื่อดั้งเดิมในชุมชนอยู่โดยมีการจัดทำบายศรีออกเป็น 4 ลักษณะเพื่อตอบสนองการใช้งานในพิธีกรรมที่แตกต่างกัน แบ่งเป็น บายศรีปากชาม (บายศรีจาน) บายศรีถาด (บายศรีโต๊ะหรือบายศรีชาม) บายศรีต้น (บายศรีเดิม) และ บายศรีหลัก (บายศรีหลัก) โดยนิยมใช้บายศรีแบบโบราณและบายศรีแบบใหม่ควบคู่กันไปในงานพิธีต่าง ๆ โดยมีแนวโน้มในการใช้บายศรีแบบโบราณลดลงเรื่อย ๆ การสร้างให้ชุมชนได้ตระหนักหรือให้ทุกคนมีส่วนร่วมเพื่อชี้ให้เห็นถึงความสำคัญจะเป็นสิ่งที่ทำให้การประดิษฐ์บายศรีแบบโบราณคงอยู่ต่อไปในอนาคต

References

- Chulalongkorn, His Majesty King. (1911). *Royal Ceremony 12 Month*. Bangkok : Silpa Bannakan.
- Fine Arts Department. (1980). *Chuen Kwan Meeting*. Bangkok, Office of Literature and History : Author.
- Fine Arts Department. (2021). *Rice, Ton Than Thai Civilization*. Bangkok, Office of Literature and History : Author.

- Klangrit, T., Siripaprapagon, Y., & Suriya Klangrit. (2021). A Study of the Equipment for Ritual of the Thai-Khmer People. Mahamakut Buddhist University NakhonPathom, Faculty of Buddhism and Philosophy, *National Symposium* (3rd). Buddhism and Philosophy: Concepts, Perspectives, Society, Post-Covit 19. NakhonPathom : Author.
- Laomanacharoen, S. (2022). *Ghost Religion - Under the Precipitous Khao Phra Sumeru*. Bangkok : Natahak.
- Ninwonnapa, R., & Prasertsung, P. (2016). Literlature of Isan Jataka : Identity reflection of Belief, Way of Life, Tradition and Rite. *Journal of Research for Development Social and Community*, 3 (1), 85-97.
- Phra Somchai Sangwaro (Sukwinai), Phra Natthawee Tanawaro (Sattayabut). & Thanarat Sa-ard-iam. (2021). Haupleung : Value and Significance in Way of Life of the Surin Khmerian Buddhists. *Journal of Institute of Trainer Monk Development*, 4(2), 74-86.
- Plainoi, S. (2010). *Encyclopedia of Thai Culture*. Bangkok : Pimkham.
- Sangketkit, W. (2023). teacher, *Ban Taluak School*. Interview.
- Sangketkit, W. (2016). *Ancient Ceremony Southern Isan - Cultural World Heritage*. Surin : Surindra Rajabhat University.
- Sathiankoset, Y. (1963). *Kwan and The Tradition of Making Kwan*. Bangkok : Kao-Nah.
- Siripaprapagon, Y., Kanthiang, K., Phra Kru Sathukidkoston, Klangrit, S., & Kaewhorm, C., (2021). Mamuat : Ritual Communication with the Sacred Spirit of Thai Khmer People in Thailand. *Journal of Development Studies*, 4(1), 74-97.
- Siripaprapagon, Y. (2017). Bai Sai : Buddhist Innovation as a Sacrifice to Promote Constancy Way of Life of Thai-Khmer Group in Surin Province. *Journal of Buddhist Studies Vanam Dongrak*, 4(1), 16-23.
- Srithon, A., & Jantaranusorn, K. (2018). A Study of a Conservative form of Wrist-Tying (Bai Si Su Kwan) Ritual. *PHUPHAN SARN Journal of Humanities and Social Sciences*, 1(1), 1-27.
- Thongthip, T., Phra Kru Srisunthonsarakit & Phra Maha Sombut Thanavaro. (2017). *A study of History and Routes of Religious and Cultural Tourism in the South East Region*. Surin : Mahachulalongkornrajavidyalaya University Surin Campus.
- Uitekkeng, K., Panich, V., & Laomanacharoen, S. (2021) *Ghost-Brahmin-Buddhism in Thai Religion*. (3rd ed.). Bangkok : Natahak.
- Wongpracha, M. (2013). *Pa Kwan Pan Bai Sri*. Master's thesis, Graduate School, Silpakorn University.
- Wongthes, S. (2016). *Collective Culture Southeast Asia in ASEAN*. (2nd ed.). Bangkok : Natahak.
- Wongthes, S. (2017). *Kwan Aey Kwan - Where did come from?*. (2nd ed.). Bangkok : Natahak.

Wongthes, S. (2020, July 5). Bai Sri Khao Suk Khao Kwan Offering sacrifices to the elves, the blue spirits. *Matichonweekly*. Retrieved April 30, 2023, from https://www.matichonweekly.com/column/article_321274

Wiwatkunakorn, W. (2021). Spiritism in Thai State. *Thai Research and Management Journal*, 2(2), 70-76.

คณะผู้เขียน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อัครพล ไวเชียงคำ

หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาคหกรรมศาสตร์ โรงเรียนการเรือน
มหาวิทยาลัยสวนดุสิต วิทยาเขตสุพรรณบุรี 57 หมู่ 2 ตำบลโคโคเฒ่า
อำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี 72000
e-mail: akkarapol_wai@dusit.ac.th

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ กาญจนา เพ็ญศรี

หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาคหกรรมศาสตร์ โรงเรียนการเรือน
มหาวิทยาลัยสวนดุสิต วิทยาเขตสุพรรณบุรี 57 หมู่ 2 ตำบลโคโคเฒ่า
อำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี 72000
e-mail: kanchana_fua@dusit.ac.th

นางสาวชลธิชา ศิริประยงค์

คณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร
399 ถ. สามเสน แขวงจวชิรพยาบาล เขตดุสิต กทม. 10300

อาจารย์อิทธิพล อเนกนทรัพย์

หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาคหกรรมศาสตร์ โรงเรียนการเรือน
มหาวิทยาลัยสวนดุสิต วิทยาเขตสุพรรณบุรี 57 หมู่ 2 ตำบลโคโคเฒ่า อำเภอเมืองสุพรรณบุรี
จังหวัดสุพรรณบุรี 72000
e-mail: ittipon_ane@dusit.ac.th